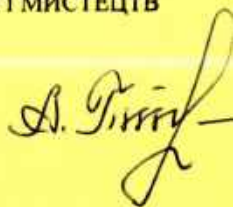

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ПЛАХТІЙ АЛЬОНА МИКОЛАЇВНА

УДК 027.022:[351.077:004](477)(043.3)

**ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат культурології, доцент
Горбань Юрій Іванович,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
директор Наукової бібліотеки.

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій, доцент
Збанацька Оксана Миколаївна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, професор кафедри
культурології та інформаційних комунікацій;

кандидат історичних наук
Ковтанюк Юрій Славович,
Центральний державний електронний
архів України, директор.

Захист відбудеться «13» травня 2021 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.04 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36, ауд. 209.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розіслано «13» квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. А. Бачинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Упровадження в Україні електронного урядування в контексті розвитку громадянського суспільства, е-демократії, динамічних євроінтеграційних процесів вимагає виняткової участі громадян і суспільних інституцій у державотворенні, державному й муніципальному управлінні, а також відкриває нові можливості для розв'язання нагальних питань у системі правових відносин «особа – держава», «особа – особа», «особа – інституція» тощо. Особливого звучання набуває практична реалізація заходів, пов'язаних із ключовою характеристикою сучасних політичних, соціально-економічних, виробничих, технічних, наукових, культурних, освітніх процесів – інформатизацією (цифровізацією) розвитку українського суспільства. Це потребує залучення до розбудови електронного урядування різних інформаційних інституцій, їх ресурсів, можливостей корпоративних комунікацій, а також широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Наукове осмислення методології електронного урядування, теоретичне узагальнення набутого досвіду й розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення його результативності як стратегічного напрямку розвитку держави, національної безпеки, підставового чинника нарощування економічного, науково-технічного, культурного потенціалу, конкурентоспроможності на світовому ринку постає актуальним завданням для дослідників інформаційно-комунікаційних та соціокомунікаційних процесів.

Важливу роль в інноваційному супроводі демократичних перетворень українського суспільства відіграють публічні бібліотеки як інформаційні, культурні, освітні установи, що забезпечують потреби широкої аудиторії користувачів в інформації, здійснюють різнопланову просвітницьку роботу, реалізують науково-дослідні, навчальні проекти, формують імідж держави. Сучасний розвиток публічної бібліотеки як ефективної інституційної системи в соціокомунікаційному просторі відбувається в умовах інтенсивного науково-технічного прогресу, зумовленого потужним застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, утвердженням їх домінантності, накопичення безпрецедентних обсягів цифрової інформації та збільшення її частки у глобальному інформаційному потоці. Бібліотеки прагнуть стати флагманами надання інформаційно-комунікаційних послуг, запровадити високі технології для нагромадження й збереження електронних інформаційних ресурсів, забезпечити умови рівного інтелектуального, фізичного, правового доступу до інформації та її циркулювання в суспільстві.

Актуальне завдання дослідників соціокомунікаційної галузі знань, державного управління, галузевого менеджменту – з'ясувати можливості бібліотек як публічних установ у забезпеченні електронних послуг та доступу до відкритих даних, комунікації між фізичними, юридичними особами й органами державної влади, місцевого самоврядування з метою сприяння формуванню держави нового типу, орієнтованої на задоволення потреб громадян, розвиток е-демократії.

Новітні інформаційно-комунікаційні технології забезпечують широкі можливості доступу до інформації, водночас загостривши низку проблем, зумовлених реаліями існування цифрового простору. Крім невідповідності темпів зростання обсягу інформації (зокрема й у цифровому форматі) швидкості старіння технічних характеристик обладнання, програмного забезпечення, основними соціальними наслідками виявилися цифрова нерівність, різний ступінь медіаграмотності, інформаційної підготовки, комп'ютерної компетенції громадян країни. На особливу увагу заслуговують люди похилого віку, особи з інвалідністю, котрі потребують усебічної соціальної підтримки, захисту й допомоги, зокрема можливості бути залученими до електронної демократії, мати відкритий, прозорий доступ до електронних інструментів реалізації е-урядування. Бібліотеки як публічні установи можуть стати для цієї категорії громадян осередками суспільної взаємодії, участі в державних управлінських процесах, забезпечивши інформаційно-технічну підтримку й патронажний супровід якісно нового рівня відносин органів влади й громадян.

Отже, актуальність теми дисертації визначається необхідністю комплексного дослідження можливостей, засадничих принципів, форми і змісту, напрямів, особливостей інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками державотворчих процесів, їх значення в розбудові інформаційної інфраструктури електронного урядування в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою цільової комплексної програми науково-дослідної роботи Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212), а також пов'язана з планом наукової та навчально-методичної роботи кафедри інформаційних технологій і кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності КНУКіМ.

Мета дослідження – з'ясувати теоретичні, методологічні засади, напрями, проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування в Україні та окреслити перспективи їх розв'язання.

Посилаючись на мету, умови логічно виваженого розгортання дослідного процесу, у дисертації порушено вирішення таких теоретичних, практичних і методичних завдань:

- дослідити стан розроблення теми й джерельну базу та уточнити поняттєво-категоріальний апарат об'єктно-предметної сфери дослідження;
- визначити теоретико-методологічні засади інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування;
- з'ясувати кращі зарубіжні практики залучення публічних бібліотек до електронного урядування й можливості їх впровадження в Україні;
- охарактеризувати основні напрями бібліотечно-інформаційного супроводу е-урядування, з'ясувати місце й роль публічних бібліотек у системі інформаційної інфраструктури електронного урядування;

- дослідити електронні сервіси, ресурси публічних бібліотек, цифрові інструменти, задіяні в інформаційно-комунікаційному забезпеченні е-урядування;

- розкрити зміст бібліотечних освітніх проєктів з електронної взаємодії влади та громадян;

- виявити основні проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування та запропонувати шляхи їх вирішення.

Об'єкт дослідження – публічні бібліотеки в системі інформаційно-комунікаційного забезпечення електронного урядування в Україні.

Предмет дослідження – засадничі принципи, форми, засоби і зміст інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування, їх роль, місце і значення в модернізації державного управління, місцевого самоврядування на основі впровадження цифрових технологій у контексті сталого розвитку громадянського суспільства.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційної роботи стали *соціокомунікаційний, системно-діяльнісний, інформаційний, соціокультурний* підходи, що уможливило наукове осмислення та обґрунтування сутності, завдань, основних складників бібліотечно-інформаційного супроводу е-урядування.

На різних етапах дослідження використовувалися загальнонаукові й спеціальні методи: діалектичний метод сприяв визначенню об'єктно-предметної сфери дисертації і стратегії дослідного процесу з дотриманням законів формальної логіки; хронологічний, логічний, порівняльний, системно-структурний дали змогу узагальнити теоретико-методологічні засади інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування; з'ясувати й осмислити кращі зарубіжні практики участі бібліотек в е-урядуванні, можливості їх упровадження в Україні; запропонувати модель взаємодії громадян із державою за посередництва бібліотек; методи компаративного аналізу та синтезу допомогли з'ясувати місце й роль публічних бібліотек у системі інформаційної інфраструктури е-урядування, виявити проблеми його впровадження та запропонувати шляхи їх вирішення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація стала першим дослідженням, у якому всебічно розглянуто сучасний стан, визначено проблеми та перспективи розбудови бібліотечно-інформаційного супроводу електронного урядування в Україні. Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, що містять наукову новизну, конкретизовано в наступних положеннях.

У дисертації *вперше*:

- науково обґрунтовано необхідність залучення інформаційно-комунікаційного потенціалу публічних бібліотек із метою розвитку електронного урядування в Україні;

- окреслено зміст поняття «публічна бібліотека в електронному урядуванні», «діджитал-бібліотекар»;

– удосконалено структурно-функційну модель формування комплексної, орієнтованої на різні категорії користувачів публічних бібліотек бази даних е-урядування, побудовану з урахуванням послідовної структуризації формалізованих процесів, що охоплюють основні види діяльності бібліотеки, пов'язані з освітніми, просвітницькими, навчальними, науковими інформаційними проєктами. Модель має прикладний характер і забезпечує цілісний, системний підхід до діяльності бібліотеки;

– систематизовано основні форми, заходи публічних бібліотек, спрямовані на підтримку розбудови електронного урядування.

Удосконалено:

– дефініцію понять «цифрова культура», «цифрова грамотність», «цифрова доступність», «цифрова нерівність», «комп'ютерна компетенція», «електронна бібліотека»;

– модель діяльності публічних бібліотек як центрів упровадження цифрових інновацій.

Набули подальшого розвитку:

– теоретичні і практичні положення про роль публічних бібліотек в електронній взаємодії держави з юридичними і фізичними особами, сприянні доступу до електронних послуг;

– широка типологізація електронних інформаційних ресурсів, залучених до реалізації державної політики в галузі цифровізації всіх сфер діяльності суспільства;

– модель освітньої підготовки, перепідготовки фахівців бібліотечної справи, задіяних у підтримці інформаційної системи е-урядування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування систематизованого фактичного матеріалу, положень, висновків при трансформації публічних бібліотек згідно з вимогами сучасних реалій, а саме – цифровізації всіх сфер суспільної діяльності. Основні результати дослідження впроваджено в програми фундаментальних і професійно орієнтованих навчальних дисциплін з електронного урядування; електронних послуг; інформаційних систем, мереж та ресурсів; інформаційно-аналітичної діяльності; електронних бібліотек; бібліотекознавства, основ кібербезпеки; соціальних комунікацій та ін. курсів освітньої програми підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (КНУКіМ), а також застосовано під час проведення XV Всеукраїнської школи керівника «Директор бібліотеки: ступінь готовності до управління», що засвідчено актом про впровадження.

Положення дисертації можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень із питань інформаційно-комунікаційного забезпечення е-урядування в Україні, застосовуватися працівниками бібліотек та органів державної влади й місцевого самоврядування при реалізації державної політики у сфері е-урядування.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Висновки й рекомендації отримано та сформульовано авторкою особисто. За темою роботи опубліковано 18 одноосібних наукових праць.

Апробацію результатів дослідження здійснено на міжнародних наукових конференціях: «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» (Київ, 2018–2019 рр.), «Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин» (Київ, 2017 р.); «Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні: культурно-мистецькі аспекти розвитку» (Рівне, 2017 р.); «Культурні домінанти в реаліях XXI століття» (Рівне, 2018 р.), «Європейський культурний простір і українські перспективи» (Рівне, 2019 р.); *всеукраїнських і регіональних наукових конференцій*: «Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України. IV Краєзнавчі читання пам'яті П. Тронька» (Київ, 2017 р.); «Документно-інформаційні комунікації в цифрову добу у рамках “Днів науки КНУКІМ”» (Київ, 2017–2019 рр.) та ін.

Публікації. Наукові результати дисертаційного дослідження викладено у 18 одноосібних публікаціях, серед яких 7 статей: 5 – у наукових фахових виданнях України, 1 – в іноземному періодичному виданні, 1 – в інших наукових виданнях; 11 тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із них 185 основного тексту. Список використаних джерел налічує 250 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету й завдання, визначено об'єкт і предмет, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію та впровадження, публікації авторки.

У **розділі 1 «Теоретико-методологічні засади інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування»**, який складається із трьох підрозділів, висвітлено стан наукового опрацювання теми, окреслено джерельну базу дослідження, визначено й узагальнено теоретико-методологічні засади інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування, а також уточнено поняттєво-категоріальний апарат об'єктно-предметної сфери дослідження.

У **підрозділі 1.1 «Теоретичні підходи до інформаційно-комунікаційного забезпечення соціальними інституціями електронного урядування»** систематизовано та проаналізовано основні наукові праці фахівців у галузі соціальних комунікацій та теорії і практики державного управління, е-урядування, які стали підґрунтям для студіювання теоретико-методологічних засад діяльності публічних бібліотек, спрямованої на інформаційно-комунікаційне забезпечення електронного урядування. Доведено, що, попри зростання інтересу науковців і практиків, тема залишається малодослідженою й актуальною. Виокремлено три

блоки праць, що стали теоретичним підґрунтям дисертації. До першого блоку зараховано наукові розвідки, в яких досліджено соціальні комунікації та соціокомунікаційні аспекти діяльності бібліотек. Найбільш значущими для формування теоретичних засад дослідження стосовно соціального призначення бібліотек стали праці О. Воскобойнікової-Гузєвої, Т. Гранчак, О. Збанацької, В. Ільганасвої, Ю. Ковтанюка, Р. Мотульського, М. Слободяника, Ю. Столярова, Г. Шемаєвої та ін. Другий блок складають наукові праці провідних українських і зарубіжних учених із теорії і практики е-урядування: О. Голубуцького, М. Демкова, Д. і С. Дубових, І. Коліушка, А. Семенченка, С. Чукут, О. Шевчука та ін. До третього блоку належать студії зарубіжних (Д. Мак-Менемі, Й. Ліу, А. Поултер та ін.) і українських (Л. Галаган, Л. Гаращук, В. Пальчук, П. Шпиґа та ін.) фахівців із бібліотечно-інформаційної діяльності в контексті державного управління.

У підрозділі 1.2 *«Термінологічний аналіз предметної сфери»* проаналізовано поняття, що стали ключовими для дослідження.

Джерелами формування поняттєво-категоріального апарату дисертації стали передусім законодавчі акти України, а саме їх термінологічна частина, що містить окремі терміни та визначення; національні і міжнародні стандарти; словниково-довідкові видання інформаційно-бібліотечних термінів; одноосібні й колективні монографії, наукові студії, що фіксують авторські тлумачення термінів тощо.

Базовими поняттями дисертації є *публічна бібліотека, цифровізація, електронне урядування, інформаційні технології, інформаційно-комунікаційне забезпечення управління*.

Подано власне визначення авторкою дисертації таких понять: «публічна бібліотека в електронному урядуванні», «діджитал-бібліотекар». Під «публічною бібліотекою в електронному урядуванні» розуміємо партнерство публічних бібліотек з органами державної влади з метою сприяння формуванню держави нового типу, орієнтованої на задоволення потреб громадян, розвиток е-демократії. «Діджитал-бібліотекаря» тлумачимо як фахівця нового покоління, інформаційного посередника в системі електронних документальних комунікацій, спеціаліста в галузі соціокомунікаційних технологій, який володіє комп'ютерною грамотністю, орієнтується в системі електронної бібліотеки, різних інформаційних продуктах і послугах, забезпечуючи потреби користувачів. Запропоновані поняття сприяють термінологічній ясності в розумінні значущості й важливості публічних бібліотек у модернізації державного управління на основі впровадження цифрових технологій у контексті розвитку громадянського суспільства.

У підрозділі 1.3 *«Джерельна база та методи дослідження»* охарактеризовано комплекс джерел із теми дисертації, які представлені у традиційному та електронному форматах, обґрунтовано методологічні засади дослідження.

Для досягнення мети й вирішення завдань дисертаційної роботи було застосовано пізнавальні можливості соціокомунікаційного, системно-діяльнісного, інформаційного, соціокультурного підходів, а також діалектичний

метод, методи компаративного аналізу та синтезу, функційно-орієнтований метод. Це дало змогу осмислити об'єкт як цілісне явище, сформулювати його предмет, визначити основні суперечності, причинно-наслідкові зв'язки предмета дослідження, запропонувати способи подолання виявлених протиріч.

На основних етапах дослідження використано різні підходи й методи, однак головним став соціокомунікаційний, який сприяв дослідженню публічних бібліотек як специфічних інформаційних систем, задіяних в інформаційно-комунікаційному забезпеченні е-урядування.

Джерельну базу дослідження склав комплекс документів, що безпосередньо стосується дисертаційної теми: 1) законодавчі акти в галузі електронного урядування, бібліотечної справи, інформаційної діяльності (закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про національну програму інформатизації», «Про бібліотеки і бібліотечну справу» та ін.); 2) підзаконні акти (постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади», «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи "Електронний уряд"»); 3) публічно-правові акти («Концепція розвитку електронного урядування в Україні», «Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні», «Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України"»); 4) нормативні документи (міжнародні, національні стандарти); 5) електронні інформаційні ресурси (вебсайти, бази даних).

У розділі 2 «Сучасний стан інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування», який складається з чотирьох підрозділів, проаналізовано кращі зарубіжні практики залучення бібліотек до е-урядування та можливість їх запозичень для України; з'ясовано місце й роль бібліотек у системі інформаційної інфраструктури е-урядування; досліджено електронні сервіси, ресурси бібліотек, цифрові інструменти, задіяні в інформаційно-комунікаційному забезпеченні е-урядування; розкрито зміст бібліотечних освітніх проєктів з електронної взаємодії влади та громадян.

У підрозділі 2.1 «Публічні бібліотеки в інформаційно-комунікаційній системі та їх роль у розбудові електронного урядування: зарубіжний досвід» вивчено досвід різних країн (США, Канади, Білорусі, Великобританії, Естонії, Латвії, Японії). Завдяки компаративному аналізу встановлено, що бібліотеки мають відповідні інформаційні ресурси в традиційному й електронному форматах, матеріально-технічні можливості, щоб стати майданчиком як соціокомунікаційні інститути для розбудови інформаційної інфраструктури е-урядування, долучитися до розроблення та реалізації різних форм інформаційно-комунікаційної взаємодії органів влади і суспільства, громадських інституцій, бізнесу. Виявлено, що одним з найбільш репрезентативних у галузі інформаційно-комунікаційного забезпечення е-урядування є досвід бібліотек США (Публічної бібліотеки Сент-Луїса (штат Міссурі), Бібліотеки Конгресу США, Бостонської публічної бібліотеки), Бібліотеки та архіву Канади, Британської бібліотеки, Національної бібліотеки Білорусі,

Національної бібліотеки Естонії, Головної бібліотеки Вентспілса, Національної парламентської бібліотеки Японії, які демонструють органічне сприяння різним напрямкам розвитку е-урядування. Вибірку країн зроблено з метою урахування різних (західноєвропейських, північноамериканських, азійських) традицій участі бібліотек в е-урядуванні та особливостей адаптації зарубіжного досвіду країнами пострадянського простору. Зарубіжний досвід участі публічних бібліотек у сфері е-урядування може бути корисним за умов адаптації до українських реалій.

У *підрозділі 2.2 «Бібліотечно-інформаційний супровід впровадження і підтримки функціонування електронного урядування в Україні»* доведено, що публічні бібліотеки як ефективні інституційні системи можуть стати потужними осередками суспільної взаємодії, участі в державних управлінських процесах, забезпечивши інформаційно-технічну підтримку й патронажний супровід якісно нового рівня відносин органів влади і громадян. При цьому бібліотека не претендує на монополію на відповідному експертному ринку, але, надаючи доступ до електронних послуг та офіційної інформації, вона тим самим стає активним учасником формування системи е-урядування, займаючи, таким чином, власну унікальну нішу в інформаційно-комунікаційній взаємодії органів державної влади і суспільства, громадських інституцій, бізнесу.

Відмічено також вагомі здобутки Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, обласних універсальних наукових бібліотек (Волинської, Вінницької, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Сумської, Черкаської та ін. областей), обласних бібліотек для дітей та юнацтва (Вінницької, Волинської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Чернігівської та ін. областей), міських, районних, селищних, об'єднаних територіальних громад публічних бібліотек та ін. Бібліотеки позиціонують себе як один із масових і доступних осередків організації громадського інформування, а відкриття коворкінгів перетворює їх на важливе місце для підтримання комунікації особи (фізичної, юридичної) з органами державної влади, муніципального управління.

У *підрозділі 2.3 «Цифрові інструменти й ресурси публічних бібліотек в інформаційно-комунікаційному забезпеченні електронного урядування»* доведено, що бібліотеки можуть не лише надавати доступ до достовірних джерел інформації, а й сприяти цифровій грамотності, цифровій культурі користувачів задля подолання цифрової нерівності, нарощування комп'ютерної компетентності.

Це засвідчують спільні проєкти бібліотек із загальнодержавними установами освіти, активна позиція бібліотечної громадськості щодо розвитку е-урядування в Україні. Широке застосування сучасних цифрових інструментів і електронних ресурсів, адаптивна мобільність публічних бібліотек створюють умови для їх входження як повноцінного суб'єкта інформаційного процесу в новітню цивілізаційну епоху – цифрову.

У підрозділі 2.4 «Бібліотечні освітні проєкти з електронної взаємодії влади та громади» наголошено, що важливою місією бібліотек є їхня участь у розвитку цифрової освіти, науки. Активна співпраця з українськими, зарубіжними закладами вищої освіти, академічними науковими, галузевими науково-дослідними установами, закладами сфери культури, громадськими організаціями, іншими партнерами сприяє прийняттю та реалізації освітніх бібліотечних проєктів. Потужними є результати участі публічних бібліотек України в проєкті «Дія. Освіта». Подібні заходи сприяють суттєвому підвищенню кваліфікації персоналу, стимулюють розширення асортименту інноваційних бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг, покращують імідж бібліотек як базових комунікаційних та соціокультурних центрів місцевої громади.

У розділі 3 «Пріоритетні напрями діяльності публічних бібліотек в умовах розвитку електронного урядування», який складається з двох підрозділів, з'ясовано основні етапи залучення бібліотек до е-урядування, виявлено основні проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування та запропоновано шляхи їх розв'язання.

У підрозділі 3.1 «Розбудова інформаційно-ресурсного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування» з'ясовано, що основні етапи залучення бібліотек до е-урядування такі: створення відповідної нормативно-правової бази; залучення додаткових фінансових, матеріальних ресурсів; інституціональна, техніко-технологічна модернізація бібліотек; побудова локальних мереж і «єдиного вікна» для доступу до відкритих даних; підвищення професійної компетентності працівників бібліотек; зміни штатного розпису бібліотек із метою впровадження кадрової одиниці «діджитал-бібліотекар»; забезпечення доступу користувачів бібліотеки до державних інформаційних ресурсів, єдиного віртуального простору для надання електронних послуг завдяки інтеграції інформаційних систем; із метою захисту інформації безпечне «споживання» бібліотеками високотехнологічних і наукомістких інформаційно-комунікаційних технологій.

У підрозділі 3.2 «Взаємодія публічних бібліотек з інформаційною інфраструктурою електронного урядування: проблеми та шляхи їх вирішення» виявлено, що бібліотечно-інформаційне забезпечення е-урядування гальмує низка проблем: відсутність належної законодавчої та нормативно-правової бази, що вимагає гнучкого реагування бібліотечними установами на зміни, пов'язані з цифровізацією; недостатнє фінансування діяльності бібліотек, застарілість матеріально-технічної бази (необхідно відновити системи гарантованого бюджетного фінансування установ та запровадити дієві механізми надходження коштів з альтернативних джерел, що сприятиме створенню стабільної та пропорційної системи матеріального забезпечення мережі публічних бібліотек); невідповідність кадрового потенціалу бібліотек сучасним вимогам (у кожній базовій бібліотеці має бути розроблена цільова програма постійного навчання, підвищення кваліфікації кадрів; створити

розвинуту систему стимулювання бібліотечних працівників (матеріальних і моральних заохочень); розвивати й вдосконалювати досвід співпраці бібліотек України та організовувати обмін досвідом на міждержавному рівні).

Проаналізувавши проблемні аспекти діяльності публічних бібліотек, варто зазначити, що незмінними вони залишаються протягом багатьох років. Для того, щоб стати флагманами надання інформаційно-комунікаційних послуг, запровадити високі технології для нагромадження і збереження електронних інформаційних ресурсів, забезпечити умови рівного інтелектуального, фізичного, правового доступу до інформації та її циркулювання в суспільстві, публічні бібліотеки потребують кардинальної зміни у ставленні влади до їх ролі, а також державної підтримки ефективної реалізації своєї місії з метою сприяння формуванню держави нового типу, орієнтованої на задоволення потреб громадян, розвиток е-демократії.

ВИСНОВКИ

1. Вивчення питання теоретичного осмислення та поширення практик публічними бібліотеками, пов'язаних з інформаційно-комунікаційним забезпеченням електронного урядування в Україні, засвідчило відсутність комплексних, узагальнених праць за темою. Можна виокремити декілька тематичних блоків таких досліджень: 1) студії з теорії й практики соціальних комунікацій, сфокусовані на бібліотечі як соціокомунікаційній інституції; 2) розвідки з теорії і практики е-урядування, присвячені основним філософським, правовим, управлінським, інформологічним, соціокомунікативним, психологічним питанням; 3) студії, у яких вивчаються організаційні, технологічні, інфраструктурні аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечні практики, їх зв'язки з е-урядуванням.

Розгляд поняттєво-категоріального апарату дав змогу підтвердити висновок про формування спеціальної терміносистеми з електронного урядування.

Варто виокремити такі групи термінів і понять: 1) лексеми, пов'язані із цифровізацією та особливостями розвитку суспільства в умовах цифрових трансформацій («цифровізація», «цифрова нерівність», «цифрова доступність», «цифрова грамотність», «цифрова культура», «комп'ютерна компетенція»); 2) поняття, пов'язані із процесами розбудови електронного урядування («електронне урядування», «інформаційно-комунікаційне забезпечення управління», «інформаційні технології»); 3) загальні лексеми бібліотекознавства, бібліотечної справи та такі, що означають активність публічних бібліотек у формуванні системи електронної взаємодії «громадянин – держава» («публічна бібліотека», «електронна бібліотека», «публічна бібліотека в електронному урядуванні», «діджитал-бібліотекар»).

2. Результати міждисциплінарних досліджень О. Воскобойнікової-Гузєвої, Т. Гранчак, В. Горового, Н. Грицяк, В. Даниленка, Д. і С. Дубових, Л. Дубровіної, О. Збанацької, Ю. Ковтанюка, К. Лобузіної, О. Матвієнко, Т. Новальської,

А. Семенченка, С. Соловйова та ін. фахівців у галузі соціальних комунікацій, бібліотекознавства, державного управління стали підґрунтям для студіювання теоретико-методологічних засад діяльності публічних бібліотек, спрямованої на інформаційно-комунікаційне забезпечення е-урядування. Ідеться про пропонувані ними теоретичні засади «відкритої та прозорої влади», електронної демократії, що лягли в основу відповідних законодавчих ініціатив, «Концепції електронного урядування в Україні» та публічної діяльності бібліотек як впливових соціокомунікаційних інституцій громадянського суспільства.

3. Дослідження досвіду зарубіжних країн сприяло визначенню основних тенденцій розвитку електронного урядування за кордоном, а також уможливило використання їх досвіду в діяльності українських публічних бібліотек. Згідно із зарубіжним досвідом залучення бібліотек до електронної інформаційної системи управління юридично чітко регламентовано, урегульовано на рівні відповідних нормативних, нормативно-правових документів, визначено платформу взаємодії в межах тріади «бібліотека ↔ особа ↔ е-урядування», що складається з різної кількості додатків (аплікацій), кожен з яких забезпечує різні ланки електронного урядування.

4. Основні напрями бібліотечно-інформаційного супроводу е-урядування: створення в цифрових форматах і забезпечення збереженості баз даних, присвячених електронному урядуванню, підтримка бібліотеками вільного доступу до них; продукування національного контенту на основі відкритих даних із метою застосування в культурно-просвітницьких, освітніх проєктах, спрямованих на ліквідацію цифрової нерівності; підвищення цифрової культури користувачів бібліотек, підтримка їх інформаційно-пошукових потреб; залучення до підготовки кваліфікованих працівників, фахівців-практиків (діджитал-бібліотекарів), здатних успішно керувати цифровою інформацією; участь у спільних проєктах з електронного урядування на державному та муніципальному рівнях; підтримка міжнародних проєктів.

5. Кожна публічна бібліотека розробляє систему електронних сервісів, найпоширенішими з яких є: електронний кабінет; реєстри послуг (Гід державних послуг) і установ, що їх надають; надання інформації про систему е-урядування за запитом користувача. Доцільним видається розроблення *сонних* архітектури, технологічного регламенту, методології побудови електронних сервісів, що обслуговують користувачів за потребою долучення до інформаційної системи е-урядування, образу (формату) електронного документа; підтримки внутрішньогалузевих інформаційних потоків та зовнішньої комунікації.

Опрацювання, керування та збереження електронних даних (у межах сервісів і ресурсів) вимагають систематичних заходів з управління життєвим циклом інформації і передбачають реалізацію таких функцій, як унормування, регулювання, контроль та захист.

Завдяки керуванню життєвим циклом інформації можливою стане підтримка її обігу, цілісність та збереженість, а за тим – доступність електронних сервісів, ресурсів. Основна стратегія публічних бібліотек

передбачає не тільки забезпечення доступу до них, а й гарантування функційних можливостей цих опцій. Цифрові інструменти (засоби візуалізації інформації (зокрема YouTube), хмари тегів, зворотний зв'язок через електронну пошту, месенджери соціальних мереж, онлайн-чати, сайти, блоги, влоги, застосунки (зокрема «Дія») та ін. інноваційні технології) сприяють реалізації можливостей публічних бібліотек як інституцій, залучених до системи е-урядування.

6. Важлива місія сучасної бібліотеки – провадження освітньої, культурно-просвітницької роботи. Основними формами роботи з аудиторією слухачів є офлайн-, онлайн-спілкування. Активно використовуються такі види занять: лекції, тренінги, майстер-класи, вебінари, відеоконференції, майндмепінг, онлайн-консультації (віртуальна довідка) тощо. Створення бібліотечних застосунків із максимальним функціоналом і крос-платформенною гнучкістю (iOS, Windows, Android), бравзерних, онлайн-інструментів (Trello, Classroomscreen, Timeline тощо) впливають на модернізацію навчального процесу.

7. Основні проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення публічними бібліотеками електронного урядування в соціальному і правовому контексті такі: перманентний стан забезпечення нормативно-правового та методичного регулювання інформатизації державного, муніципального управління, що вимагає гнучкого реагування бібліотечними установами на зміни; система спеціалізованого програмного забезпечення, адаптованого до інформаційної системи е-урядування, потребує безперервної модернізації технічного оснащення; необхідність активного послугування новітнім цифровим інструментарієм із метою створення електронних сервісів, ресурсів тощо вимагає постійного підвищення цифрової грамотності від працівників бібліотек; важливо систематично підтримувати іміджеві комунікації задля розширення кола користувачів бібліотечними послугами, зокрема й тими, які сприяють опануванню новітніми реаліями сталого розвитку громадянського суспільства; залучення приватного капіталу з метою нарощування цифрових потужностей бібліотек; зовнішнє співробітництво задля обміну досвідом та поширення передових зарубіжних практик ролі бібліотек в електронному урядуванні.

Пріоритетне значення має державна підтримка публічних бібліотек як установ, зайнятих в інформаційно-комунікаційному забезпеченні е-урядування. Видається доцільним виважений перегляд освітніх програм зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», відповідного паспорту наукової спеціальності, комплексної реалізації програми видання навчальної літератури для української вищої школи, розроблення концепції підготовки та післядипломної освіти кадрів з інформаційного забезпечення діяльності установ. Актуальним є розвиток професійних об'єднань (асоціацій, спілок, товариств) із максимальним залученням інтелектуальних сил України й зарубіжжя для розв'язання спільних теоретичних і науково-прикладних проблем.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Плахтій А. М. Бібліотека як потужний центр інформування населення з питань електронного урядування (за результатами соціологічного дослідження). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 50. С. 256–270.
2. Плахтій А. М. Бібліотечні сервіси електронного урядування: зарубіжний досвід. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 4 (252). С. 3–11.
3. Плахтій А. М. Бібліотечно-інформаційний супровід електронного урядування: українська практика. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 1. С. 14–22.
4. Плахтій А. М. Інформаційно-комунікаційне забезпечення бібліотеками електронного урядування в Україні: термінологічний аналіз. *Вісник Книжкової палати*. 2018. Вип. 8. С. 15–19.
5. Плахтій А. М. Професійна підготовка бібліотечних фахівців у контексті розвитку електронного урядування в Україні. *Образ*. 2018. Вип. 1. С. 52–64.

Статті в зарубіжних наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

6. Плахтій А. М. Роль публічних бібліотек у ліквідації цифрової безграмотності. *Science and education a new dimension. Humanities and social science*. 2020. Вип. 243. С. 39–42.

**Опубліковані праці
апробаційного характеру**

7. Плахтій А. М. Бібліотека як соціальний інститут комунікативної політики держави. *Європейський культурний простір і українські перспективи* : XV Міжнар. наук.-практ. конф., Рівне, 14–15 листоп. 2019 р. Рівне, 2019. С. 14.
8. Плахтій А. М. Бібліотеки як пункти доступу громадян до послуг електронного урядування. *Бібліотечне красноріччя у культурному просторі України. IV Красноріччя читання пам'яті П. Тронька* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 2 листоп. 2017 р. Київ, 2017. С. 155–158.
9. Плахтій А. М. Електронне урядування через призму публічних бібліотек України (на прикладі центральної бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва). *Документно-інформаційні комунікації в цифрову добу у рамках «Днів науки КНУКІМ»* : матеріали наук.-практ. конф., Київ, 12 квіт. 2017 р. Київ, 2017. С. 11.

10. Плахтій А. М. Зарубіжний досвід бібліотек у сприянні розвитку електронного урядування (на прикладі Національної бібліотеки Білорусії). *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів Другої Міжнар. наук. конф., Київ, 16–18 трав. 2019 р. Київ, 2019. С. 52–53.

11. Плахтій А. М. Зарубіжний досвід бібліотек у сприянні розвитку електронного урядування (на прикладі публічної бібліотеки Сент-Луїса, США). *Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 19–20 квіт. 2017 р. Київ, 2017. С. 383–386.

12. Плахтій А. М. Інноваційні форми підготовки бібліотечних фахівців в умовах розвитку електронного урядування в Україні. *Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні: культурно-мистецькі аспекти розвитку* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., Рівне, 16–17 листоп. 2017 р. Рівне, 2017. С. 16.

13. Плахтій А. М. Питання нормативно-правового регулювання інформаційно-комунікаційного забезпечення бібліотеками електронного урядування в Україні. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : матеріали Міжнар. наук. конф., Київ, 15 трав. 2018 р. Київ, 2018. С. 49–50.

14. Плахтій А. М. Роль і місце публічних бібліотек в контексті розвитку електронного урядування в Україні. *Інформаційна діяльність, документознавство, бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи* : матеріали III наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, Київ, 25–26 квіт. 2017 р. Київ, 2017. С. 82–85.

15. Плахтій А. М. Інформаційно-комунікаційне забезпечення бібліотеками електронного урядування в Україні: термінологічний аналіз. *Бібліотека. Книга. Наука* : матеріали наук. семінару, Київ, 24–25 квіт. 2018 р. Київ, 2018. С. 166–167.

16. Plahitiy A. Foreign public libraries experience in improving electronic government development (on the example of Karaganda Oblast Universal Scientific Library named after M.V. Gogol, Kazakhstan). *Relevant problems and prospects of humanitarian knowledge development in the modern information space* : матеріали наук.-практ. конф. аспірантів, Київ, 11 лют. 2020 р. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2020. С. 43–46.

17. Плахтій А. М. Сучасна бібліотека – активний учасник розбудови інформаційної інфраструктури електронного урядування. *Культурні домінанти в реаліях XXI століття* : XIV Міжнар. наук.-практ. конф., Рівне, 15–16 листоп. 2018 р. Рівне, 2018. С. 24.

Матеріали, які додатково відображають результати дослідження

18. Плахтій А. М. Взаємодія публічних бібліотек з інформаційною інфраструктурою електронного урядування: проблеми та шляхи їх вирішення. *Бібліосвіт*. 2020. № 2 (74). С. 57–64.

АНОТАЦІЯ

Плахтій А. М. Публічні бібліотеки в системі інформаційно-комунікаційного забезпечення електронного урядування в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено визначенню місця публічних бібліотек в інформаційно-комунікаційному забезпеченні системи е-урядування. Наголошено на необхідності залучення мережі публічних бібліотек до взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування з фізичними та юридичними особами.

Доведено, що публічні бібліотеки як ефективні інституційні системи можуть стати потужними осередками суспільної взаємодії, участі в державних управлінських процесах, забезпечивши інформаційно-технічну підтримку й патронажний супровід якісно нового рівня відносин органів влади і громадян.

Акцентовано на необхідності кардинальних змін у ставленні влади до ролі бібліотек і державної підтримки їх діяльності, унаслідок чого публічні бібліотеки стануть флагманами надання інформаційно-комунікаційних послуг, запровадять високі технології для нагромадження й збереження електронних інформаційних ресурсів і забезпечать умови рівного доступу до інформації та її циркулювання в сучасному суспільстві.

Ключові слова: публічні бібліотеки, електронне урядування, інформаційно-комунікаційне забезпечення управління, інформаційні технології, цифровізація, електронні послуги, цифрова грамотність.

АННОТАЦИЯ

Плахтий А. М. Публичные библиотеки в системе информационно-коммуникационного обеспечения электронного управления в Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.03 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Министерство образования и науки Украины. Киев, 2021.

Диссертационная работа посвящена определению места публичных библиотек в информационно-коммуникационном обеспечении системы е-правительства. Доказано, что публичные библиотеки как эффективные институциональные системы могут стать мощными центрами общественного взаимодействия, участия в государственных управленческих процессах, обеспечив информационно-техническую поддержку и патронажное сопровождение качественно нового уровня отношений органов власти и граждан.

Акцентируется на необходимости кардинальных изменений в отношении власти к роли библиотек и государственной поддержки их деятельности, в результате чего публичные библиотеки станут флагманами предоставления информационно-коммуникационных услуг, введут высокие технологии для накопления и хранения электронных информационных ресурсов и обеспечат условия равного доступа к информации, а также ее циркуляции в современном обществе.

Ключевые слова: публичные библиотеки, электронное управление, информационно-коммуникационное обеспечение управления, информационные технологии, цифровизация, электронные услуги, цифровая грамотность.

SUMMARY

Plakhtii A. M. Public libraries in the e-Governance Information and Communication support system in Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for the Candidate of Science Degree in Social Communications in specialty 27.00.03 – Book study, library science, bibliography. – Kyiv National University of Culture and Arts, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2021.

The dissertation research deals with defining the role of public libraries in the information and communication support of the e-governance system. The author of the research points out the need to involve a network of public libraries in the interaction of state and local authorities with individuals and legal entities.

In the introduction part of the study, the author substantiates the relevance of the research topic, presents the purpose and objectives, defines the object and subject of the topic under discussion, demonstrates the connection with scientific programmes, plans and themes, characterizes the research methods, determines the scientific novelty and practical significance, provides the information about testing and publications.

The first chapter of the work, which consists of three parts, provides the systematization and analysis of the main scientific works of experts in social communications, public administration, which became the basis for studying the theoretical and methodological foundations of the activities of public libraries aimed at information and communication support for e-governance. The source of the research is a set of documents directly related to the dissertation topic: legislative acts in the field of e-governance, librarianship, information activities; bylaws; public legal acts; regulatory documents; reference publications; electronic information resources. A separate set of sources consists of foreign legal and regulatory acts related to the regulation of the development of e-governance. Based on a thorough analysis of professional literature, the study outlines the content of the basic concepts of the research, and presents its definition of the concepts: "digital librarian", "public library in the e-governance". General scientific and special scientific methods made it possible to comprehend and substantiate the essence, tasks, and main components of library and information support for e-governance.

The second chapter, which consists of four parts, analyses the best foreign practices of attracting libraries to e-governance and the possibility of their implementation in Ukraine; describes the main directions of library and information support for e-governance, defines the place and role of libraries in e-governance; examines electronic services, library resources, digital tools involved in the information and communication support for e-governance; demonstrates the content of library educational projects on electronic interaction between the government and citizens.

The comparative analysis has revealed that libraries have appropriate information resources in traditional and electronic formats, material and technical capabilities to become a platform as socio-communication institutions for the development of information infrastructure of e-governance, to join the development and implementation of various forms of information and communication interaction between government and society, public institutions, business.

The author has demonstrated that libraries could not only provide access to reliable sources of information, but also promote digital literacy, digital culture of users to overcome digital inequality, and increase computer competence. This is evidenced by joint projects of libraries with national educational institutions, the active position of the library community on the development of e-governance in Ukraine.

The third chapter, which consists of two parts, specifies the main issues of information and communication e-governance support for public libraries in the social and legal context and proposes ways to solve them.

It has been found that the main stages of involving libraries to e-governance are: creating an appropriate regulatory framework; attracting additional financial and material resources; institutional, technical and technological modernization of libraries; building local networks and "a single window" for access to open data; improving the professional competence of library employees; changing the staffing of libraries to introduce a position of "digital librarian"; providing library users with access to state information resources, a single virtual space for providing electronic services through the integration of information systems; safe "consumption" libraries of high-tech and science-intensive information and communication technologies for information security.

The research has revealed a number of issues that slow down the library and information support of e-governance: the lack of a proper legislative and regulatory framework, which requires a flexible response by library institutions to changes related to digitalization; insufficient funding of libraries, the obsolescence of the material and technical base (it is necessary to restore the systems of guaranteed budget financing of institutions and introduce effective mechanisms for receiving funds from alternative sources, which will contribute to the creation of a stable and proportional system of material support for the public library network); non-compliance of the staff capacity of libraries with modern requirements (each basic library should develop a targeted programme of continuous training, skills development, qualification requirements taking into account the current level of

society's expectations of libraries as documentary and information structures; create a clear, structured system of continuous library education, organize distance education in the workplace; promote the prestige of the library profession by attracting young specialists to libraries; create a developed system of incentives for library workers (material and moral incentives); develop and improve the experience of cooperation of libraries in Ukraine and organize the exchange of experience at the interstate level).

It has been emphasized that in order to become the flagships of information and communication services, introduce high technologies for the accumulation and preservation of electronic information resources, ensure conditions for equal access to information and its circulation in society, public libraries need a radical change in the attitude of the authorities to the role of libraries and state support for the effective conduct of their activities.

The following issues require further attention: theoretical and practical provisions on the role of libraries in electronic interaction with legal entities and individuals, implementing e-services, etc.

Key words: public libraries, e-governance, information and communication management, information technology, digitalization, electronic services, digital literacy.

Підписано до друку 09.04.2021 р. Формат 60х90 1/16.
Друк цифр. Ум. друк. арк. 0,87. Зам. 315. Наклад 100.

Видавець і виготовлювач:

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11. Тел.: 044 501-50-66.

*Свідчення про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої
справи ДК № 3953 від 12.01.2011 р.*